

konstruktion af erindringssteder eller heltebilleder. Men disse udstillinger gav den besøgende en konkret viden, der kunne bruges til at reflektere over fortid såvel som nutid. Og de var dermed et par gode bud på, hvordan museer kan bære sig ad med at „aktualisere viden“. Også selvom det ikke rydder avisernes forsider på samme måde som tv-seriens dramatisering.

Hans Henrik Appel

SOCIALDEMOKRATISKE TÆNKERE

| ANDERS DYBDAL (RED.): *Socialdemokratiske tænkere*, Informations Forlag, København 2014, 327 s., 299,95 kr.

Socialdemokratiet er ikke, hvad det har været. Trods nuværende regeringsmagt er partiet gået støt tilbage ved alle folketingsvalg siden 1998, og opnåelsen af kun 24,8 % af stemmerne ved folketingsvalget i 2011 var et historisk lavpunkt. Vi skal helt tilbage til, før man begyndte at regne den slags ud, for at finde lavere tilslutning – først i 1906 begyndte man at tælle samlet stemmeantal pr. parti, og da lå Socialdemokratiet på 25,05 %.¹

I den anledning skorter det ikke på udgivelser. I *Pligt og ret – ret og pligt* (2014) går Jørn Henrik Petersen i rette med socialdemokratisk retorik og anklager partiets topfolk for at være historieløse. Lars Olsens titel *En bygning slår revner* (2013) taler for sig selv. Men ved at gøre noget ved det første problem kan man måske ændre på det andet. Det er i hvert fald tanken bag foreliggende udgivelse fra centrum-venstre tænketanken Cevea.

Bogen har, ifølge forordet, to formål: at sætte socialdemokratisme på landkortet som en selvstændig ideologisk-politisk retning og at øve krisehjælp til et parti, der har mistet sin ideologiske orientering. Det skal ske ved at minde partiet om dets rødder og at give bud på moderne socialdemokratisk tænkning – og ved at få partiet til at spørge sig selv: Hvad står vi i, hvad står vi for, og hvad gør vi så? Bogen ønsker at „skabe en større ideologisk og historisk bevidsthed hos fremtidens socialdemokrater“ (s. 7, 296). Klar tale: Dette er en håndbog til krisehjælp med det formål at styrke Socialdemokratiet. Hvad der alligevel gør den værdig til en anmeldelse som videnskabelig udgivelse, er, at

¹ *Folketingsvalgene den 29. Maj 1906*. Statistiske meddelelser, fjerde række, to og tyvende bind, første hæfte. Danmarks Statistik: København 1906. Forinden talte man mandater samt enkelte kandidaters stemmetal.

man har fået hjælp fra en række forskere og eksperter i Socialdemokratiets og velfærdsstatens historie til at portrættere de tænkere og de politikere, som væsentligt har præget socialdemokratismen.

Bortset fra redaktør Anders Dybdals indledning og afslutning er kapitlerne bygget ens op: en faktaboks, en beskrivelse af den portrætteredes vigtigste bidrag og arbejder og sidst en perspektivering, hvor forfatteren trækker linjer op til nutiden og giver bud på, hvilket af den pågældende tænkens tankegods der stadig er relevant, inklusive tre anbefalinger til socialdemokratiske politikere. Hvordan forfatterne forvalter rollen som politisk rådgiver, er forskellig, men der er naturligvis lagt op til ret subjektive vurderinger.

I indledningen ridser Dybdal partiets historie op og slår et slag for at tænke på socialdemokratisme som andet og mere end et mismask af det muliges politik. Han påpeger, at når så mange ikke ser på socialdemokratismen som en selvstændig ideologisk retning, er det, fordi den i så høj grad er udformet af praktikere og pragmatikere, ikke ideologer. Titlen på indledningskapitlet er da også „Den pragmatiske ideologi“. Hans pointe er, at det netop er fraværet af ideologi og visioner, der gør, at partiet er i krise. Eller, som det hedder i afslutningen, der er brug for en ideologisk *overbygning* til politikken. Undertegnede vil nok snarere mene, at det er et fundament, der er brug for, men det er naturligvis et spil om ord. Hvorom alting er, så er Dybdal kvalificeret til at mene noget om årsagerne til partiets krise. Han er uddannet i politisk kommunikation og rådgiver indenfor dette felt, hvor han bl.a. har varetaget opgaver for Socialdemokratiet. Han er desuden medstifter og bestyrelsesmedlem i Cevea. Hans politiske sympatier er således afsløret, og det er en ærlig sag, men gør måske det indledende kapitel om Socialdemokratiets historie lige (selv)gratulerende nok med et par påstande og vinklinger, som i høj grad kan diskuteres. Det er eksempelvis påfaldende, at De Radikale ikke nævnes med et ord, når talen falder på udviklingen af velfærdsstaten, særligt når øvrig forskning ofte peger på, at de i høj grad bidrog med det universelle præg.²

Bogen er delt op i tre dele: *Rødderne* (1871-1924), *Storhedstiden* (1924-1973) og *Nye tider* (1973 og frem). Det er en logisk opdeling, men der er problemer med repræsentativiteten. De socialdemokratiske tænkere, som er portrætteret, er udvalgt via en rankingliste – dermed træder redaktøren i baggrunden, og det giver problemer undervejs! Mere om det senere.

En af de absolut produktive historikere, når det gælder socialdemokrati og socialdemokratisk ideologi, Claus Bryld, lægger ud med

2 Senest hos Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen & Niels Finn Christiansen (red.), *Dansk Velfærdshistorie, bd. 3: Velfærdsstaten i støbeskeen*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2012, se særligt ss. 672-673.

Marx og Engels. Efter Murens fald er det blevet populært at frasige sig Marx, og Dybdal har i det indledende kapitel også vel travlt med at understrege, hvor langt væk fra samme Socialdemokratiet har bevæget sig. Bryld rehabiliterer det marxistiske tankegods og ikke mindst den indflydelse, som Marx – trods alt – har haft på det danske samfunds udvikling. Lidt drillende citerer han en yngre dansk filosof, Andreas Beck Holm, for at sige, at selv borgerlige politikere, der bekender sig til velfærdsstaten, er influeret af Marx. For Marx er ikke blot manden, der lægger navn til diverse mere eller mindre radikale og demagogiske politiske projekter, han leverede et væsentligt teoretisk bidrag til samfundsforståelsen og den politiske bevidstgørelse hos (dele af) arbejderklassen. Og, hævder Bryld, på et afgørende punkt fik Marx faktisk ret: Kapitalismen forårsager store kriser, nationale som globale, og uligheden – særlig globalt – forårsager enorme kløfter og menneskelig lidelse. Bryld ser ud til at befinde sig ganske vel ved at lægge professorhatten fra sig og er på pletten med en opsang: Han efterlyser visioner og ambitioner ud over at overleve i et kapitalistisk samfund – og, advarer han, hvis ikke parti og bevægelse gen(op)finder deres orientering, både ideologisk og praktisk, kan arbejderbevægelsen ende som en historisk parentes. Så er vi i gang.

Lasalle reviderede socialismen ved at mene, at man kunne anvende den eksisterende nationalstat, som Marx forkastede. Lige valget var vejen frem – sådan kunne arbejderne overtage staten, som dermed kunne blive en garant for den enkeltes udvikling og frihed. Staten skulle dog ikke eje produktionsmidlerne, men støtte arbejderejede, demokratiske produktionsforeninger, der med tiden ville udkonkurrere den kapitalistiske produktion. Historiker Steen Christensen pointerer forskellen meget sigende: Marx stiftede en internationale, Lasalle et nationalt arbejderparti – og det blev Lasalles vej, de danske socialdemokrater fulgte i dette spørgsmål. Derfor konkluderer Christensen, at Lasalles syn på staten også i dag er den mest basale skillelinje mellem højre og venstre, socialdemokrater og borgerlige. Hvor socialdemokrater ønsker en stat, der tager vare på og skaber rammerne for sine borgere, vil nyliberalisterne tilbage til den ikke-indblandende natvægterstat. Her kommer Christensen (måske grundet egen tilknytning til arbejderbevægelsen) lige hurtigt nok til at sætte lighedstegn mellem „nyliberalister“ og „borgerlige“ – for, som Bryld var inde på, taler selv borgerlige partier i Danmark ikke imod en velfærdsstat.

Lektor i historie Knud Knudsen portrætterer Karl Kautsky, teoretikeren bag den „ortodokse marxisme“. Kautsky var optaget af Darwins evolutionslære og mente, at den kunne overføres på samfundet. Historiens hjul rullede afsted på samme måde som evolutionen mod

stadigt højere og mere udviklede stadier. Kapitalismens sammenbrud og socialismens indtog var en historisk nødvendighed. Arbejderklassen og Socialdemokratiet skulle nemlig ikke forberede revolutionen – de skulle forberede sig *på* revolutionen, og heri ligger en betydelig forskel. Eftersom revolutionen med objektiv nødvendighed måtte indtræde, var det arbejderklassens opgave at modnes organisatorisk og intellektuelt, så de var klar til at realisere socialismen, når kapitalismen – helt af sig selv – brød sammen. Arbejderklassens vigtigste opgaver her og nu var således oplysning og organisering. Dog, påpeger Knudsen, var det ikke helt tydeligt, hvad Kautsky havde forestillet sig med den revolution. Den forblev et naturgivent fikspunkt og dermed øjensynligt ikke noget, man behøvede at gå så meget i detaljer med. Men det var i hvert fald ikke, hvad der foregik i Rusland i 1917. Han revsede bolsjevikkerne for deres udemokratiske praksis og udviklede sig til primært at forsvare det parlamentariske demokrati.

Knudsen ridser Kautskys problem op: den „revolutionære retorik“ parret med den „forsigtige praksis“, som, sammen med determinismen, siden gjorde ham stigende irrelevant. Man kan måske sige, at hans problem var, at han ikke entydigt valgte en side, da splittelsen skærpedes i lyset af krigens og efterkrigstidens realiteter. Derfor sætter Knudsen også spørgsmålstegn ved, hvad man kan bruge Kautsky til i dag – men det er jo bogens præmis, at han skal forsøge sig med et svar: Det ligger i Kautskys fokus på oplysning. Og det er også fint, men ellers er det ganske rigtig svært at se, ikke alene hvad man kan bruge Kautsky til i dag, men også hvilken relevans han egentlig har for dette bogprojekt. Før krigen havde han en væsentlig indflydelse bl.a. på danske socialistiske tænkere som Gustav Bang, men i et større perspektiv er det måske svært at regne ud, hvori hans bidrag består – andet end som noget at skrive sig op imod. I forlængelse heraf er det udmærket, at Gustav Bang ikke er medtaget. Det er trods alt den nuværende socialdemokratiske rødder, vi er på jagt efter.

Dybdal selv har påtaget sig at skrive om Eduard Bernstein, som i hovedværket *Socialismens Forudsætninger* (1899) gjorde op med marxismens grundlæggende forudsætninger: Socialismen var ingen videnskab, og kapitalismen ville ikke bryde sammen. Determinismen måtte vige for en positivistisk empiribaseret tilgang og forbedringer her og nu. Han afviste dermed også den historiske materialismes dialektik og argumenterede for, at fælles interesser skulle erstatte klassekamp. Derfor skulle arbejderne også deltage i det civile samfund frem for at distancere sig fra det. Bernstein slægtede Lasalle på med sin argumentation for, at der skulle arbejdes fredeligt og parlamentarisk indenfor den eksisterende stats rammer, men han gik skridtet videre ved også at anbefale reformarbejde i alliance med liberale partier.

Der er ingen tvivl om, at Dybdal er fan af Bernstein. Han beskriver ham som intet mindre end socialdemokratismens grundlægger. Det er, i undertegnedes øjne, måske så meget sagt, men æres den, som æres bør: Bernstein viste sig fremsynet, særligt i det fordelagtige ved at alliere sig med (dele af) middelklassen – en strategi, som især i Skandinavien viste sig at være en bragende succes. Idéen om at smide revolutionen overbord til fordel for demokratiet synes de fleste nok også bedre om – om end Bernstein ikke var den første til at advokere for parlamentarismens vej til samfundsforandringer (om man så kalder dem revolution eller ej). Det samme gjorde Lasalle og Kautsky, hos hvem en higen efter fri og lige valgret går igen. Det er nok værd at huske på, at fri og lige valgret i Tyskland på denne tid havde været lidt af en revolution i sig selv.

Bernstein var dog ikke mere realistisk end sine forgængere vedrørende fremtiden – på en eller anden måde ville alt gå i orden med demokratiets indførelse og lede til, med Dybdal: „Klasseløshed, lighed og frihed.“ Selvom Dybdal tilføjer, at det var en utopi, glemmer han i sin begejstring at problematisere den – for hvorledes adskiller den sig fra alle de andre, der påstod, at når først nirvana var nået, ville klasserne forsvinde? Hvis endemålet var den sædvanlige sang om det klas-seløse samfund, var classesamarbejdet så blot et middel? Ville nye produktions- og klassestrukturer vokse frem via reformer eller helt af sig selv? Jeg forventer ikke, at Dybdal har svar på disse spørgsmål, men opmærksomhed på dem havde løftet artiklen op over hyldestskriftet. I stedet forfalder han til næsegrus hyldest og citerer Svend Aukens „præcise og poetiske“ ord om kapitalismen som en god tjener, men en ond herre, som en lige linje fra Bernstein.

Ikke at det er en synd i sig selv at være fan af Bernstein, men artiklen udgør et klart brud i forhold til de øvrige, der forholder sig mere afbalanceret til tankerne fra deres objekt. Eksempelvis ved jeg ikke, om det kan forsvares, som Dybdal gør, at fremstille den skandinaviske velfærdsstat som legemliggørelsens af Bernsteins visioner. Man kan jo ikke spørge manden selv – herunder særligt om, hvad han mente om kapitalismens rolle. Bernstein var nemlig, ej at forglemme, en kras kritiker af kapitalismen, og de middelklasser, han ville alliere sig med, led ifølge ham også under dens udbygning.

Første del sluttet med første dansker: F.J. Borgbjerg. Igen fører Claus Bryld pennen og er således den eneste forfatter, der har skrevet mere end et kapitel. Borgbjerg gjorde ifølge Bryld mere for at udbrede partiet på landet, blandt husmænd, fiskere og øvrigt småkårsfolk end nogen anden. Som sådan har Bryld formentlig ret i, at Borgbjergs betydning for socialdemokratismens udvikling i Danmark er enestående, for med dette lagde han i ovnen til præcis det samarbejde med øv-

rige stænder, som Bernstein anbefalede, og som med tiden skulle sikre regeringsmagten. Med det kunne man tegne en nydelig linje fra Bernstein til Borgbjerg; der er blot det, at Borgbjerg indledte sit arbejde med at organisere landbefolkningen på en agitationsturné i 1892, og Bernstein først udgav *Socialismens Forudsætninger* i 1899. Her ser vi for første, men bestemt ikke sidste, gang dette fænomen, at praksis allerede kredsede om idéer og tanker, som senere skulle udmøntes teoretisk af dem, som gav sig af med den slags. Med netop denne begrundelse afviste Borgbjerg faktisk Bernstein, hvilket umiddelbart forekommer besynderligt, men som Bryld skriver: Bernsteins tanker var simpelthen irrelevante for Borgbjerg, fordi de beskrev en praksis, som det danske parti allerede havde taget til sig: reformarbejde, deltagelse i samfundsudviklingen og inddragelse af bredere grupper end byarbejderne. Bryld foreslår, at den største forskel på Bernstein og Borgbjerg var, at den første bevidst og teoretisk reviderede marxismen, mens det for den anden var en ubevidst og praktisk proces. Borgbjerg bevægede sig således på kanten af marxismen, selvom han identificerede sig som marxist (det gjorde man vel i de dage). Og tag ikke fejl: Den socialistiske stat var ikke lagt på hylden. Der blev heller ikke gjort en hemmelighed ud af, hvad der skulle ske med kapitalisternes ejendom. Mere classesamarbejdende var han trods alt ikke. Han forestillede sig, at klassealliancen ville føre til demokratisering, hvilket igen ville føre til flertallets forståelse af den socialistiske produktionsmåde. Derfra ville Socialdemokratiet vinde flertallet og socialisere erhvervslivet.

Borgbjerg var gennem sin opvækst præget af grundtvigianismen og Bondevennernes/Venstres vækkelsesbevægelse. Her ligger en anden (mulig) indflydelse fra Borgbjerg: organiseringsformerne. Organisation og oplysning er gammelkendte idealer i den internationale arbejderbevægelse, men det er påfaldende, i hvor høj grad den danske/skandinaviske organisation ligner den forudgående bondebevægelse. Bryld er kort inde på det, og det er ikke første gang, det er blevet foreslået, at bøndernes organisations- og oplysningsarbejde har haft direkte spill-over-effekt på arbejderbevægelsens ditto.³ Andelsbevægelsens arvtager, kooperationen, var for Borgbjerg en central brik i samfundet, fordi den vedrørte produktionsforholdene. Også her var der territorium at hente: Civilsamfund og organisation „nedfra“ kunne mødes med den (socialistiske) statslige udvikling. Det er i øvrigt ikke ulig, hvad Lasalle forestillede sig med de arbejderejede produktionsforeninger, og Bryld nævner også Lasalle som mulig inspirator.

3 Argumentet udfoldes særligt i *The Cultural Construction of Norden*, red. Øystein Sørensen og Bo Stråth. Oslo: Scandinavian University Press (Universitetsforlaget AS) 1997.

Spørgsmålet om, hvilke dele af organisationsformen arbejderbevægelsen har arvet fra tyske socialister og hvilke fra bondebevægelsen (og om der har fundet tidligere gensidige påvirkninger sted), forbliver ubesvaret, både af Bryld og undertegnede, men er værd at overveje, når talen falder på den særlige skandinaviske variant af socialismen/socialdemokratismen.

Til perspektivering bemærkes særligt den folkelige organisering og oplysning – højnelsen af mennesket og samfundet gennem deltagelse. Interessant nok samme lære, som Dybdal drog fra Bernstein – og for den skyld, Knudsen fra Kautsky.

Således slutter første del. Vi er blevet taget i hånden og ledt rundt i socialismens tidlige ideologiske fundament. Kapitlerne er velskrevne og oplysende, omend kapitlet om Bernstein godt kunne have indeholdt mere refleksion, eventuelt i forhold til Brylds Borgbjerg-kapitel, over, hvorvidt Bernstein virkelig var så indflydelsesrig i Danmark, eller om han blot var en af de første til teoretisk at sætte ord på en allerede anvendt praksis.

Anden del begynder med Hartvig Frisch. Kapitlet er skrevet af endnu en af arbejderhistoriens *grand old men*, Niels Finn Christiansen. Frisch forkastede den ortodokse marxisme mere bevidst end Borgbjerg. Socialisme var ikke en historisk nødvendighed, men kunne blive et resultat af menneskets aktive ageren og vilje til at tage magten, fordi det var det rigtige og retfærdige at stræbe efter ud fra en etisk vinkel. Produktionens udbytte skulle tilfalde arbejderne, og staten overtage produktionsmidlerne, her var der ikke meget nyt. Dog var han åben over for at bevare visse markedselementer, f.eks. frihed i beskæftigelsesvalg, forbrug og prisdannelse. Med Frisch bliver vi således introduceret til et af de første teoretiske brud med den fuldstændige socialisering.

Frisch skrev bøger, som ikke blot var tiltænkt de intellektuelle. Også han ønskede at højne arbejderklassens dannelse, og dermed kastede han sig også ind i det socialdemokratiske fremstød i 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne for en solidarisk og organisationsfunderet „arbejderkultur“. Frischs hovedværk, *Pest over Europa. Bolschevisme – Fascisme – Nazisme* (1933) blev ifølge Christiansen et „idemæssigt omdrejningspunkt“ i omstillingen fra klasse- til folkeparti. Frisch fremhævede, at de nordiske socialdemokratier havde bredt deres vælgerbasis ud og etableret sig som folkepartier. Vi ser altså hos Frisch en italesættelse af det særligt skandinaviske, som den socialdemokratiske arbejderbevægelse skulle (var ved at) blive kendt for og profilere sig på (så meget, at SAMAK i Sverige har fået patent på udtrykket „den nordiske model“).⁴

4 http://samak-nordicmodel.org/?page_id=114 – 19. juni 2014.

Christiansens perspektivering til i dag er den politisk svageste hidtil. Det behøver dog ikke betyde, at Frisch ikke kan lære nutidens socialdemokrater noget – det kan også være udtryk for, at Christiansen ikke ser det som sin opgave at formulere socialdemokratisk politik.

K.K. Steincke er den næste i rækken, og ifølge forfatteren, professor dr.phil. Jørn Henrik Petersen, heller ikke en teoretiker, men en praktiker. Steincke mente, at kapitalistiske produktionsforhold skabte ulig og uretfærdig fordeling, og netop fordelingen var ifølge Petersen lige så vigtig som socialiseringen – et vigtigt skridt mod den moderne socialdemokratisme. Steincke deler de tendenser, vi allerede har set hos Borgbjerg og Frisch: fokus på etikken, individet, viljen og muligheden. Socialismen går fra at være endemålet i sig selv til at være den betingelse, som skal skabe de optimale muligheder for det frie individ. Men socialismen var for Steincke slet ikke realistisk, hvis ikke individet formåede at højne sig åndeligt og kulturelt. Også for Steincke måtte arbejderbevægelsen yde en kulturel modpol til borgerskabet. Det er interessant at se, hvordan oplysningsidealet går som en rød tråd gennem bogen, formentlig uden at forfatterne har afstemt dette med hinanden.

Efter en tur gennem Steinckes politiske modning kommer vi til svendestykket: sociallovgivningen af 1933 og – mest – de tanker, som lå bag den. Selvom Steincke mente, at man ikke kunne lave ordentlig politik uden en ordentlig befolkning, lå der for ham også muligheder i, gennem en ændret socialpolitik, at forbedre befolkningens karakter. For Steincke var der nemlig sammenhæng mellem den skøns- og almissebaserede sociallovgivning og individets demoralisering. Understøttelse skulle betragtes som en rettighed, „begrundet i en bundretfærdig fordeling“, der skulle modvirke knækket selvfølelse og sikre gennemsigtighed. Forsikring skulle afløse forsørgelse. Det skulle dog ikke være rettigheder det hele – de „vrag“, for hvem der ingen vej tilbage var (som ikke forsikrede sig), måtte forblive på almisse. Hjælp til selvhjælp. Dette er interessant ud fra et nutidigt synspunkt, ikke blot på grund af diskussionen om ret og pligt, men også i forhold til den svenske sociolog Bo Rothsteins teori om, at gennemsigtige procedurer og ensartede rettigheder øger tiltroen til velfærdsstaten:⁵ Man hører jævnligt om folk, der føler sig umyndiggjort i forbindelse med en periode med sygdom, arbejdsløshed, mm., og det er ofte, fordi de oplever at være overladt til en enkelt kommune eller sagsbehandlers skøn. Gælder det stadig, at hvor retten tages væk, og skønnet kommer ind, indfinder sig håbløsheden og umyndiggørelsen? Og fører denne fø-

5 Bo Rothstein, *Just Institutions Matter. The Political and Moral Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press 1998.

lelse af umyndiggørelse til ligeglade og udeltagende borgere? Disse spørgsmål kunne man måske godt bruge Steincke til at stille i dag.

Med næste kapitel om Ernst Wigforss retter vi blikket mod Sverige og en svensk forfatter, lektor i statskundskab Gunnar Hansson. Wigforss var en af sit partis ledende teoretikere og bidrog særligt i 1930'erne som finansminister til økonomisk socialdemokratisk politik.

Med sin teoretiske vægtning fører Hansson os ultrakort gennem pragmatismens idéhistorie. Hvor vi hidtil har fået pragmatismen præsenteret som kunsten (og viljen til) at lave politik, var den for Wigforss også en videnskab, kunsten at forene filosofi, teori, samfundsanalyse og politisk handlen. Pragmatisme var handlen, *visst*, men velovervejet sådan. I Wigforss' – og den svenske – ånd, anbefaler Hansson til sidst en overvejelse om, hvilke indsigter den aktuelle samfundsvidenskab kan tilbyde som teoretisk fundament for praktikken.

I kapitlet om Wigforss er Hansson den første til at nævne det magiske ord – eller navn – Keynes. Han har (naturligvis) også fået et kapitel, selvom han hverken var socialist eller socialdemokrat. Lektor i historie, Lars Andersen er forfatter.

Keynes var grundlæggende liberal, men hans hovedværk, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, fra 1936 rettede en kritik mod den klassiske liberalisme. Ideen om det selvregulerende marked, hvis usynlige hånd i sidste ende ville gøre alt godt, hvis enhver søgte sin egen lykke, afviste Keynes som en „ufuldstændig hypotese, alene skabt for forenklingens skyld.“ Liberalismens antagelser svarede ganske enkelt ikke til det virkelige samfund. Hvor vi tidligere i bogen har læst om opgør med doktrinær, deterministisk og virkelighedsfjern socialisme, ser vi her opgøret med en ditto liberalisme. Med Andersens ord vendte han sig mod den herskende atomisme og argumenterede for en organisk, makroøkonomisk samfundsforståelse. Keynes var som sagt ikke socialist, og lighed og omfordeling var, påpeger Andersen, ikke endemålet for ham – snarere var det en forudsætning for at redde det fri initiativ. Markedet var stadig samfundets krumtap, blot måtte finanspolitikken træde til, hvor det svigtede, ellers kunne man være ilde stedt. Med Andersens ord: „Som så mange andre i tiden var han klar over, at der i Sovjetunionen fandtes et andet økonomisk system, der stod klar i kulissen, hvis de kapitalistiske samfund bukkede under.“ Keynes ønskede ikke planøkonomi og statssocialisme – tværtimod ønskede han at redde kapitalismen fra sig selv.

Afsnittet „Keynes og socialdemokratismen“ perspektiverer Keynes' forhold til den socialistiske bevægelse. Han fungerede som rådgiver for både labour- og liberale regeringer og beklagede sig over, at landets progressive kræfter var splittet op på de to. Alligevel – og her kommer Andersen til en central pointe – formåede Keynes (med eller

mod sin vilje) teoretisk at fundere mange af de tiltag, som skandinaviske socialdemokrater havde eksperimenteret med gennem 1930'erne. Her ser vi endnu et sammenfald mellem eksisterende praksis og ny teori: Mange af de tanker, han fremførte, var allerede i brudstykker forsøgt anvendt. Keynes leverede løsninger på problemer, der optog socialdemokraterne: beskæftigelsesspørgsmål, omfordeling, intervention og styring af kapitalismen. Dog mener Andersen ikke, at Keynes ville have billiget den omfattende velfærdsstat.

Her ville det have været mere end almindeligt passende med en artikel om dem, der arbejdede med at føre Keynes' teorier ud i livet i Danmark. Andersen nævner selv den unge J.O. Krag, som i efterkrigsprogrammet „Fremtidens Danmark“ lancerede „moderne konjunkturpolitik“ med støtte i Keynes. I stedet springer vi – lidt retningsløst – tilbage til Sverige og ægteparret Myrdal.

Alva og Gunnar Myrdal var arkitekterne bag den „sociale ingeniørkunst“, som også vandt udbredelse i Danmark. Hovedværket *Kris i befolkningsfrågan* fra 1934 ledte bl.a. til nedsættelse af en dansk befolkningskommission. Yvonne Hirdman, dr.phil. og professor i historie, skriver om Myrdal'erne, som gjorde det private politisk. Dette forhold, at de gjorde det private politisk, nævner Hirdman kun meget kort på bekostning af mere detaljerede beskrivelser af deres tanker og livsværk; men for undertegnede kunne netop denne pointe have fortjent mere udfoldelse, for det er her, deres bidrag virkelig ligger, selv om der gik nogle årtier, før de blev ført ud i livet: Socialpolitik skulle ikke længere handle om at behandle, når det var gået galt, men om at forebygge fattigdommen, sygdommen, fejlnæringen, sindssygen, mv. Omfattende statslige foranstaltninger allerede ved livets begyndelse i moders skød. Jeg ser en lige linje fra Myrdal'erne til de opskrifter på sunde kerneboller, som Københavns Kommune tildeler vordende mødre. Sundhedsplejersker, rådgivning om hygiejne og ernæring, skolelæger og -psykologer, pædagoger, kostpyramider, „folkesundhed“, socialforskningsinstitutter – alt dette kan vi vel, uden at tage munden for fuld, sige stammer fra netop dette skrift: Da befolkningens sundhed og velvære blev et offentligt anliggende, og staten gjort (delvist) ansvarlig herfor. For mig er det et af de mest afgørende skift i tankegangen i det 20. århundrede, som har haft massiv betydning for vores velfærdsstater. Om man synes, det er ære værd, er naturligvis en smagssag, men betydningen kunne jeg alt andet lige have tænkt mig understreget og uddybet.

Dele af perspektiveringen er i øvrigt lidt specielle, fordi de indeholder nogle ret bastante påstande: *for det første*: „Alle vinder ved kvindens ligestilling“ fordi det, ifølge Hirdman, skaber tillid til stat og samfund. Og det lyder jo godt, men jeg mangler en redegørelse for hvorfor. *For*

det andet: En udbygget offentlig sektor og en ordentlig socialpolitik er en forudsætning for vækst. Dette, siger Hirdman, kan bevises empirisk. Nu er det naturligvis en Cevea-bog, men det kunne måske også have tålt lidt uddybning eller i det mindste en fodnote med henvisning til disse beviser.

Med Myrdal'erne slutter bogens anden del, til hvilken jeg har et par postscriptums:

For det første: nu, hvor vi har været forbi Steincke, Myrdal'erne og den sociale ingeniørkunst, er der måske nogle, der tænker: Hvad med eugenikken? Skal det slet ikke problematiseres? Både Petersen og Hirdman nævner det kun meget kort. Både Steincke og Myrdal'erne anså tvangssterilisering for at være en fuldstændig naturlig del af befolkningsforbedringen. Hirdman nævner, at Myrdal'erne ikke var for en „udbygget“ steriliseringspolitik – man kunne også anføre, at den var rigeligt udbygget i forvejen – og det er her, det bliver svært. For det var jo ikke et problem i tiden og som sådan heller ikke en uafklaret faktor i hverken Steinckes eller Myrdal'ernes tænkning. Men selv om det var en holdning og praksis, som ikke i samtiden løftede ret mange øjenbryn, kunne man godt bruge eugenikken som et udgangspunkt for en diskussion af, hvor idealerne om det „rigtige“ menneske stiller dem, der bliver til overs, „vragene“, med Steinckes ord – der af den ene eller den anden grund ikke kan (eller om man vil, vil) opfylde samfundets ideal. Og hvor går grænserne mellem „folkeforbedring“ og indgriben i privatlivet?

For det andet: Jeg forstår, at udvælgelsen er foretaget på baggrund af et ranking-system. Jeg forstår også, at statsministre ikke er i høj kurs, men nu skriver jeg det alligevel: Jeg savner Stauning. Indledningen giver et hint om, hvorfor han ikke var med, idet det hedder, at „Stauning forenede nationen, demokratiet og folket ved hjælp af Frischs og Borgbjergs tænkning.“ Stauning som redskab for Borgbjerg og Frisch? Nu må jeg gøre indvendinger.

Kriteriet for at være med i bogen er, at man har efterladt „væsentlige skriftlige materialer.“⁶ Hvis man søger på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkivs litteraturliste, finder man over 35 publikationer med Staunings navn på – en del af dem er udgivne taler, men her skulle det vel også være muligt at finde en anelse tankegods. Desuden skrev han lange ideologiske udredninger til de socialdemokratiske kongresser, han residerede over – og det var også et par stykker. Selvfølgelig formulerede Stauning ikke sine idéer i et vakuum – det gjorde ingen – og jeg vil absolut ikke forklejne Frisch og Borgbjerg. Nok kunne jeg snarere have undværet Wigforss – særligt fordi man med Keynes så

6 Citeret fra hjemmesiden.

godt sættes ind i de nye økonomiske tanker. Man kan anføre, at Stauning var mere praktiker end „tænker“, men det er en status, han deler med flere af bogens portrætterede, og at være den, der offentligt anerkendte, at også erhvervslivet havde legitime samfundsinteresser, er vel ret signifikant. Jeg kunne godt have tænkt mig et kapitel om disse tankers (inklusive Borghjergs og Frischs) vej fra idé til politik, og det er jo ikke, fordi vi ikke har en Stauning-ekspert her til lands (Henning Grelle). For den praktiske handlen er ifølge bogens egen præmis det, der har skabt den socialdemokratisme, vi kender. Og vi er vel ikke i tvivl om Staunings enorme indflydelse på Socialdemokratiets vej til magten og hans funktion som samlende og retningsgivende kraft.

Bogens anden del slutter lidt brat, for selvom der trækkes tråde op til efterkrigstiden, har vi reelt ikke bevæget os forbi 1930'erne. Kapitlerne holder (stadig) en høj kvalitet, er oplysende og underholdende, men det begynder at gå galt med repræsentativiteten. Bogens tredje del begynder nemlig med Gro Harlem Brundtlands overtagelse af statsminister- og partiformandspost i 1981. Da skal hun redde et parti i krise. I princippet aner vi intet om denne krise, og hvordan eller hvorfor den er opstået. Men det skal naturligvis hverken lægge Brundtland eller forfatteren, professor dr.phil. og en af Norges *grand old men* inden for samtidshistorie, Olav Njølstad, for last. Njølstad erklærer, at Brundtland ikke var nogen teoretiker, men (endnu) en praktiker – en „udøvende ideolog“. Derfor er kapitlet også en beskrivelse af hendes gerning frem for hendes tanker, selvom Njølstad klart får begrundelserne med. Jeg kan se, hvorfor Brundtland er velvalgt: Hun repræsenterer en ny feministisk retning, hvor fokus ikke (som hos 1970'ernes feminister) ligger på, at mænd og kvinder grundlæggende er ens, og at kvinder skal til i retfærdighedens navn. For Brundtland er mænd og kvinder *ikke* ens, og netop derfor skal kvinderne til – i fornuftens navn. For det er ufornuftigt kun at have en halv befolknings synspunkt repræsenteret i landets eliter. Det argument var åbenbart så slagkraftigt, at efter Brundtlands egen indførelse af kønskvoter i politik og offentlige styrelses råd og udvalg fulgte en borgerlig regering trop og indførte en 40 % kønskvotering for virksomhedsbestyrelser. Desuden satte Brundtland bæredygtighed på dagsordenen og gjorde en stor indsats som leder af FN's Verdenskommission for miljø og udvikling – også kendt som „Brundtlandkommissionen.“ Endelig tog hun et opgør med traditionel socialdemokratisk tænkning, hvilket i 1981 bl.a. resulterede i et nyt principprogram, hvor der blev ændret ganske betydeligt i det ideologiske sprog, og man gav en større rolle til markedskræfterne. Brundtland lagde desuden vægt på krav til den enkelte frem for blot ydelser. Men det gjorde man også i 1930'erne, så det kun-

ne være interessant at vide, hvad der var skredet i mellemtiden, siden dette krav nu skulle (gen)rejses.

Brundtlands ideologiske fornyelse var i manges øjne nødvendig for at redde Arbejderpartiet ud af faldende stemmeandele og ideologisk forstening, men gav hende også kritik for at „indføre neoliberalisme ad bagdøren.“ Denne kritik (og Brundtlands svar) kunne det have været interessant at gå dybere ind i, især fordi Njølstad påpeger, at Brundtlands arbejde med at rekonstruere partiet og ideologien på mange måder faktisk foregreb Anthony Giddens, som venter i næste kapitel.

Giddens er en mand, der i sandhed kan karakteriseres som tænker. Valget af forfatter er interessant, selvom sociolog Henrik Dahl ikke, på udgivelsestidspunktet, havde bekendt politisk kulør (Liberal Alliance). Han skriver om Storbritannien og Labour, der under Giddens kyndige rådgivning og Tony Blairs lederskab blev til New Labour. Og det er netop New Labour-politik, som Giddens kaldte „den tredje vej“, kapitlet handler om. Allerede her bliver man lidt forvirret ud fra et skandinavisk perspektiv, for „den tredje vej“ var også navnet på den skandinaviske socialdemokratisme: den gyldne middelvej mellem amerikansk kapitalisme og sovjetkommunisme. Denne anskuelse blev i første omgang kanoniseret af den amerikanske journalist Marquis Child i hans „*Sweden: the Middle Way*“ fra 1936 og siden inddraget i skandinavisk socialdemokratiskes selvforståelse, særligt under den kolde krig. Men nu er vi altså i Storbritannien, som ifølge Dahl selv stod overfor et andet problemkompleks end i Skandinavien. Han anfører alligevel, at man også her kan lære af Giddens – det er dog ikke altid klart hvad. Her kommer stereotyp 1: Dahl anfører, at Storbritanniens problemer ikke var udtryk for „falsk bevidsthed“ blandt labourvælgerne (implicit, som Labour ville fremstille det). Det er muligt, at Labour har beskyldt de svigtende vælgere for „falsk bevidsthed“, men mig bekendt har skandinaviske socialdemokratier ikke gjort det. Desuden anfører Dahl, at Labour grundet såret stolthed og forfængelighed undlod at reagere på Storbritanniens dårligdomme i tide – igen ved jeg ikke, om der findes en relevant parallel hertil. For ifølge Njølstad foregreb Brundtland jo faktisk Giddens på mange punkter, og ifølge Dahl selv gjorde Mogens Lykketoft det samme i Danmark.

Giddens var pragmatiker og afviste fastlåste positioner baseret på verden af i går eller utopiske forestillinger om verden af i morgen, snarere skulle politik tage udgangspunkt i de konkrete forhold. Her springer tankerne unægteligt tilbage til Bernstein og Frisch, så Giddens er ikke den første til at have ført det argument indenfor en socialdemokratisk tradition. Desuden mente Giddens, at man skulle investere i mennesker for at udvikle dem til aktive ansvarstagerende borge-

re – de skulle inkluderes, deltage. Jeg citerer: „Velfærdsreformer skal have for øje ikke bare at beskytte individet, men at fostre autonomi, aktiv sundhed, uddannelse, trivsel og initiativ „. Jeg må spørge: lyder det bekendt? Jeg er sikker på, at Steincke, Frisch, Myrdal’erne, Bundtland m.fl. ville være ganske enige. Igen mangler jeg at få at vide, hvor det nyskabende ligger i en skandinavisk kontekst. Særligt når Dahl selv nævner, at Giddens’ idéer om balance mellem marked og stat var langt mere kontroversielle i Storbritannien end i Danmark, hvor de allerede var at finde i Socialdemokratiets program „Gang i 1990’erne“. På samme måde ser vi (som Njølstad også var inde på) masser af paralleller til Brundtland og ligeledes til tidligere kapitler. Jeg mangler simpelthen at regne ud, om „den tredje vej“ i giddensk forstand – hvilket vel i Skandinavien så nærmest er en fjerde vej – faktisk blev appliceret i Skandinavien (selvom Dybdal anfører i indledningskapitlet, at det gjorde den).

I perspektiveringens anbefaler Dahl – med Giddens – at politikere tager udgangspunkt i faktiske forhold. Her trækkes socialist-stereotyp 2 af stalden, nemlig drømme om „sociale klasser, der ikke længere findes“. Mig bekendt er der ingen socialdemokrater, der taler om klassekamp i traditionel forstand, ligeså med anbefalingen om at føre realpolitik trods politiske tab, dvs. vende sig bort fra gamle partipolitiske automatreaktioner („yndlingstiltag“) og rene ideologiske linjer til fordel for praktisk, pragmatisk politik – også selvom man mister nogle kernevælgere på det. Igen synes jeg Dahl skyder forbi, når han anfører, at man fratager „sig selv muligheden for at skabe alliancer (...), hvis man insisterer på at gøre alting til et spørgsmål om højre og venstre.“ Jeg bliver nødt til at spørge: Hvem i hele det vide danske Socialdemokrati insisterer dog på det? Jeg undrer mig over, hvem disse råd er rettet til, for set herfra har det danske socialdemokrati nærmest ikke bestilt andet end at være pragmatiske, og det går ikke ret godt. Er det ikke netop kritik for at være for „blå“/“violet“, der hagler ned over Thorning-Schmidts regering? Om jeg ikke husker helt galt, havde den nuværende regering som erklæret mål at bryde med oo’ernes blokpolitik og har gjort det i en sådan grad, at den er blevet kritiseret for ikke at være socialdemokratisk nok. „Samarbejde henover midten“ er et mantra gentaget så mange gange, at det måske er det, som er blevet automatreaktionen. De fleste ser langt efter en ren ideologisk linje hos Socialdemokratiet i dag, og mit indtryk er, at det er en del af partiets problem. Det er fint at acceptere, at nogle kernevælgere smækker med døren, men hvis så mange gør det i så høj grad, som tilfældet er, holder det vel op med at være hensigtsmæssigt. Hvor meget politisk tab er acceptabelt? – får jeg lyst til at spørge. Herfra virker det faktisk, som om Socialdemokratiet har fulgt Giddens’ råd lidt for godt, og at en del

af deres problemer stammer herfra. Så måske er det først med Helle Thorning-Schmidt, vi for alvor ser „den tredje vej“ udfoldet, og man fristes til at spørge: Hvordan synes I selv, det går? For der er jo lige det, at trods al tale om at se ud over højre-venstre-aksen anfører Dahl faktisk – med Giddens – at der stadig findes en sådan, og den handler i bund og grund om, hvor meget ulighed man vil acceptere. Og *det* er en interessant pointe. I et land, hvor uligheden er vokset de seneste år, er det vel i virkeligheden centralt at tage stilling til for et parti, der oprindeligt slog sig op på at være for dem, der ikke havde ret meget.

De dahlsk/giddenske anbefalinger virker altså ikke som nogen succesopskrift for Socialdemokratiet. At bogen skal fungere som en ideologisk vejviser for Socialdemokratiet, er muligvis en præmis, som Dahl ikke er blevet indviet i eller bare ikke er gået med på.

Vi kommer partipolitisk vidt omkring: fra Liberal Alliance til Enhedslisten, som lektor Søren Kolstrup, der skriver om Mogens Lykketoft, ifølge forfatteroversigten har repræsenteret i både Folketinget og byråd. Det farver dog ikke indlægget stort, udover at Kolstrup forekommer at være sympatisk indstillet over for sit „emne“, men det er en tendens, der går gennem hele bogen.

Kapitlet her gør, hvad resten af bogen ikke formår, nemlig at give en stemme til 1970'ernes Socialdemokrati i form af en ung Lykketoft og trækker tråde op til, hvordan disse tanker modnedes og – i visse tilfælde – realiseredes under Nyrup-regeringerne i 1990'erne. Han nævner også de folk, som Lykketoft overtog stafetten fra, Friis, Krag, Bomholt og Nørgaard, og får på den måde bygget en (meget lille) bro over den store tidskløft. Men hvad Kolstrup kan stille op i et enkelt kapitel om en mand, hvis største indsats lå i 1990'erne, er begrænset. Det er tydeligvis også pga. 90'erne, at Lykketoft er med, så det forhold, at trådene trækkes tilbage, synes alene at være Kolstrups fortjeneste.

Det er et spændende kapitel, fordi det rummer forsøget på at spænde over det nye og det gamle – ikke blot i Kolstrups fremstilling, men faktisk i Lykketofts politik: en tilpasning af velfærdsmodellen til nye, globaliseret tid, men samtidig loyalitet over for Keynes med en ekstensiv regulering af finanserne. Dette betød reformer af arbejdsmarkedet og en styrket „noget for noget“-indstilling – omvendt lykkedes det Nyrup-regeringen at knække arbejdsløshedskurven. Vi får at vide, at perioden 1993-2001 stadig af Lykketoft betragtes som „en model for hvordan velfærdsstaten kan forlige sig med et globaliseret samfund.“ Som hos Brundtland ser vi ønsket om at effektivisere og målrette den offentlige sektor, og det er nok ikke helt tilfældigt, for, som Kolstrup påpeger, stammer mange af disse ideer fra SAMAK, hvor Lykketoft var formand i slutningen af 1980'erne. Der er ifølge Kolstrup en stor del SAMAK'sk tankegods i det af Lykketoft forfattede Socialdemokra-

tiske program „Gang i 1990'erne“, og her er Kolstrup inde på et ellers lidt forsømt område: SAMAKs betydning, ikke som politikformulerende organ, men som socialdemokratisk tænketank og idéudvikling, medvirkende til en forholdsvis ensartet skandinavisk udvikling. Det er næppe helt tilfældigt, at vi ser flere paralleller til Brundtland end til Giddens.

Med de to sidste bidrag forlader vi rankinglisten: De er udvalgt af redaktøren som „et par nyere tænkere, der kan få stor indflydelse på idétraditionen fremover“ (s. 8). Man hæfter sig ved ordet „kan.“ Da bogen delvis skal fungere som ideologisk rettesnor, må man formode, at det også er meningen, at den skal fungere som inspiration. Karakteristisk er det, at vi også forlader forskerne som forfattere.

Kapitlet om den amerikanske økonom Joseph Stiglitz er skrevet af direktøren for Cevea, Kristian Wiese, som har en lang karriere i Socialdemokratiet og fagbevægelsen bag sig. Født i 1943 er Joseph Stiglitz måske ikke så „ny“ igen, men ifølge Wiese til gengæld „en af vor tids største og mest betydningsfulde økonomer.“ Igen er vi på „den tredje vej“, som det ifølge Wiese faktisk er Stieglitz, der har opfundet (!). Hvor Giddens-kapitlet beskæftigede sig med britiske dårligdomme, er vi her rykket over til de amerikanske. Kapitlet giver lidt af et de-ja-vu til Keynes (og arven fra Keynes er heller ikke noget, hverken Wiese eller Stiglitz gør nogen hemmelighed ud af): en omfattende kritik af den liberalistiske (der i mellemtiden er blevet neoklassisk) økonomiske model. For krisen i 2008 var ikke blot de grådige finansspekulanters skyld: Ansvarer ligger også hos de politikere, der undlod at regulere den finansielle sektor.

Så langt så godt. I mellemtiden tænker jeg, som det var tilfældet med kapitlet om Giddens: Hvordan henvender det sig til et dansk socialdemokrati i krise? Der har trods alt ikke hersket amerikanske tilstande i Danmark, om end Lykketoft mente, at VK-regeringens manglende regulering af særligt boligmarkedet i Danmark var uansvarlig og faktisk trak på Stiglitz i sin kritik af de (manglende) politikker, der ledte op til finanskrisen. Men det ved vi allerede fra kapitlet om Lykketoft.

Mest interessant er nok – som hos Dahl/Giddens – (u)lighedsspørgsmålet. Ifølge Stiglitz er øget lighed i samfundet økonomisk sund fornuft, fordi samfundet ikke blot klarer sig bedre samlet set, men også fordi idealet (liberalt såvel som socialdemokratisk) om lige muligheder slet ikke er opnåeligt uden et vist forspring på lighedsfronten. Social mobilitet er sværere, jo større uligheden i samfundet er, og derfor er det i et samfund som det amerikanske decideret vildledende at tale om lige muligheder. Også her ville det have været rart med en henvisning til empirien. Vi får dog et hint i forslagene til videre læsning:

en titel af Stiglitz, der hedder *The Price of Inequality*. Her ligger nok det mest interessante perspektiv for Danmark. Spørgsmålet om, med Dahl, hvor meget ulighed man vil acceptere, kommer det danske socialdemokrati formentlig ikke uden om at tage stilling til.

Maurice Glasman er også hevet „ind fra højre“ (eller rettere venstre) for at udstikke en retning fremover. Kapitlet er skrevet af Jens Jonatan Steen, medstifter af og analysechef i Cevea. I virkeligheden burde dette og foregående kapitel måske have været placeret i en separat sektion kaldet „Fremtiden?“, alternativt: „Cevea anbefaler.“ At Cevea anbefaler Glasman, er der ingen tvivl om. Steen er sikker på, at han bliver en ledende skikkelse, som alle må forholde sig til. Vi får se.

Glasmans projekt hedder Blue Labour – på disse kanter lyder det som en højrefløjsfraktion, men selvom det rimer på New Labour, er det et opgør med selsamme. Blue Labour handler ifølge Steen både om at have „the blues“, men også (og nok i højere grad) om Labours gamle kernevælger *the blue collar worker*. Ifølge Glasman har New Labour gjort både stat og markeds/-finanssektoren for stor og magtfuld på borgernes bekostning. Han vil fremad ved at se tilbage, genfinde arbejderbevægelsens kerneværdier og struktur (Old Labour?). Hertil advokerer Glasman for tiltag, som vi allerede kender til i Danmark. Oversat til dansk socialdemokratisprog vil han indføre 1970'ernes tanker om ØD (økonomisk demokrati), genoplive Kooperationen med udgangspunkt i lokalsamfundet og genindføre en stærk organisationskultur. Skulle man drille, kunne man sige, at han vil tilbage til Danmark omkring 1930-1950. På den anden side bliver netop disse år i denne bog betegnet „storhedstiden“, så det var måske ikke så dum en idé alligevel?

Spøg til side – Glasmans idéer i Steens fremstilling lyder sympatiske nok: mere indflydelse på eget liv og hverdag, nære fællesskaber, lokale foretag, selvorganisering, borgerinitiativer. Jeg savner dog visioner for at føre det ud i praksis – det kan være, Glasman har dem, men Steen ikke refererer dem. Det eneste konkrete eksempel, som vi lærer, er helt centralt, er en plan om at genindføre regionale kundeejede småbanker, som kender lokale forhold og servicerer almindeligt folk. Labour-leder Ed Milliband giver projektet sin fulde støtte – Steen virker mere skeptisk og konstaterer, at det i Danmark forekommer „utænkeligt.“ Altså: Glasman, som vi burde lære af, har et kerneprojekt, som i Danmark er utænkeligt. Kan andre end mig se problemet? Ellers skal jeg præcisere: De fleste af Glasmans forslag forekommer simpelthen utænkelige.

For det første forekommer det ret risikabelt at bygge sit projekt på *blue collar workers* – ikke fordi der er noget galt med dem, men fordi der ikke er ret mange. Det indså det danske socialdemokrati allerede, da

de allierede sig med de radikale og talte om Danmark for Folket. For det andet: Er det statens skyld, hvis folk er holdt op med at organisere sig i samme grad som tidligere? Og de områder, hvor svaret er ja: Er det udelukkende dårligt? Den organisationskultur, som Socialdemokratiet byggede op i sin tid, skyldtes, at man ikke fik en eneste håndsrækning af en stat, der varetog borgerskabets interesser. Man organiserede sig af nød, og efterhånden blev mange af de goder, man organiserede sig til, en del af velfærdsstatens tilbud: arbejdsløshedsunderstøttelse og uddannelse for nu at nævne et par. De områder, hvor svaret er nej: Hvad gør man? Kan man tvinge folk til at organisere sig? Hvilke incitament er skal de have? Det kræver lokalt initiativ, aktivitet og engagement, som muligvis kan opnås, hvis man iværksætter en storstilet ideologisk kampagne eller kommer med reelle politiske tiltag (udover en „utænkelig“ regionalbank-model), som stimulerer og belønner lokalt engagement og initiativ. Det forekommer således at være et opråb til befolkningen lige så meget som til politikerne, selvom sidstnævnte naturligvis skal facilitere forandringerne. Hvilket bringer mig til et andet dilemma: Hvis staten ikke skal bestemme over det lokale, må den så godt alligevel bestemme, i hvor høj grad ting skal *være* lokale, f.eks. i forhold til at holde store banker ude af lokalområdet? Kan det overhovedet lade sig gøre? Jeg sidder tilbage med alt for mange spørgsmål og en følelse, der ligner en, man har, når man læser om tidlige socialisters store visioner: „ja det lyder jo meget godt, men hvordan...?“ På den måde fører sidste kapitel os tilbage til *square one*.

Tredje del er klart den mest retningsløse, og jeg sidder lidt forvirret tilbage, nok særligt over, hvad vi skulle med Giddens. Han var vigtig for Blair og Clinton, men var han lige så vigtig for Nyrup og Lykketoft? Jeg er ligeledes forvirret over, hvad vi skulle med Glasmans bud på en mildest talt urealistisk politik. Retfærdigvis skal det anføres, at jeg ikke har læst Glasman selv, og det *kan* være Steen, der ikke har redegjort for hans tanker fyldestgørende nok. Med ambitionerne om at udstikke et pejlemærke for fremtiden ryger bogen i samme fælde som partiet: Det forekommer forvirret og retningsløst. Man kunne sagtens have ladet Stiglitz tale gennem en – skuffet – Lykketoft og sluttet festen der. For det *var* jo der, festen sluttede. Lykketoft var vel en af de sidste, der havde succes med at formulere og udføre sammenhængende socialdemokratisk politik?

Men der kan også være en anden grund til, at 3. del ikke fungerer: Den hænger overhovedet ikke sammen med 2. del. Det er, som om der er faldet en del ud imellem. Bogens første dele er stringente og logiske: Vi tages i hånden og føres fra Marx til de danske socialdemokrater, der forvaltede hans arv i århundredets første del. Vi får at vide,

hvor de ændrede og udviklede, og hvor de afveg fra udgangspunktet. Men så går det galt: Vi hopper fra 1930'erne (til nød skuer vi kort op i efterkrigsårene) til 1980'ernes krise og ideologiske fornyelse. Hvorfor er der pludselig krise og behov for fornyelse? Skyldes det, at der ikke er tænkt en eneste socialdemokratisk tanke i den mellemliggende tid? For så giver krisen jo sig selv. Men mit spørgsmål er retorisk, for vel gjorde der det.

Jeg skal være den sidste til at forklejnne 1930'erne i Socialdemokratiets historie. Vil man kalde 1930'erne for det danske socialdemokratis storhedstid, er det helt i orden med mig. Men det gør Dybdal ikke, han strækker storhedstiden til 1973. Inddelinger i „perioder“ er altid en utaknemmelig opgave, og egentlig kunne storhedstiden ende lige, hvor det skulle være, så længe det er begrundet. Men perioderne bør være ordentligt repræsenteret.

Min største anke er, at man ikke bare overser udviklingen af velfærdsstaten, men også et fænomen, som ofte er blevet defineret som afgørende i Socialdemokratiets udvikling: cand. polit.'ernes indtog. Den sædvanlige ligning er naturligvis: socialdemokrati + cand. polit. = J.O. Krag. Og hvorfor egentlig ikke? Han har efterladt sig en skriftlig produktion, og i værket *Kamp og fornyelse*, kunne man måske netop have hentet tanker om – ja, præcis det. Kamp og fornyelse. Det var også Krag, der udtrykkeligt inddrog Keynes i socialdemokratisk tænkning. Hvis det – som man kan få en mistanke om – har været redaktøren imod at medtage statsministre, kunne man have vendt blikket mod Krags kollega i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Jørgen Paldam, der med 1952-programmet „Planlægning for velfærd“ var en af de første til rent faktisk at bruge ordet velfærd.

Under mottoet *Kamp og fornyelse* kunne man også have medtaget Olof Palme, der faktisk formåede, hvad Krag og senere Anker Jørgensen ikke gjorde: at forny den socialdemokratiske vision og få den (nogenlunde) helskindet igennem 1968-oprøret. Ifølge Bo Lidegaards Krag-biografi så Krag med nogen misundelse på den dynamik, som den svenske partileder formåede at tilføre. Her kunne det danske parti nok have lært noget.

Jeg efterlyser Krag, Paldam og Palme. Kolstrup nævner Henning Friis, Krag (igen), Bomholt og Ivar Nørgaard. Olof Palme optræder faktisk på rankinglisten. Svend Auken er vel heller ikke totalt irrelevant i et overgangs- og fornyelsesperspektiv. Men i virkeligheden er det mindre vigtigt, hvem det er, bare der var medtaget *nogen* fra perioden 1945-81, hvilket måske også ville forklare, hvorfor man pludselig taler om socialdemokratisk krise i 1980'erne. Bar den socialdemokratiske bevægelse kimen til sin egen destruktion i takt med, at målene indfries?

Rankinglisten er udformet af „20 af landets førende eksperter i socialdemokratisk idéhistorie“ (jeg anede slet ikke, at vi havde så mange), og via denne øvelse er man, ud fra en liste på 75, nået ned på 20, hvor redaktøren så har taget lidt fra og lagt lidt til. Denne sidste øvelse har jeg i princippet intet imod, for det er naturligvis redaktørens ret (og pligt! – nu vi er i jargonen) at træde i karakter, sortere og sætte sammen, så man ender med et sammenhængende hele. Problemet er, at det gør han ikke. Der er blevet plukket lidt i øst og vest, og vi mister i tredje (og ikke mindst *mellem* anden og tredje) del fuldstændig fornemmelsen af at blive ført igennem en række af tænkere, der logisk følger hinanden. I efterkrigstiden, betegnet som velfærdsstatens storhedstid, er vi på bar bund.

Bortset fra denne ret skæmmende udeladelse er der faktisk en rød (!) tråd i bogen, der med undtagelse af Giddens peger tilbage mod mere „oprindelige“ socialdemokratiske værdier. Det virker ikke, som om forfatterne har aftalt deres anbefalinger indbyrdes, men alligevel peger de i samme retning. Skal man konkludere på anbefalingerne til nutidens socialdemokrati, peger de stort set alle i retning af „klassisk“ socialdemokratisk politik: mere kontrolleret økonomi, mere solidaritet, større social bevidsthed, samt at „nødvendig politik“ ikke er naturgiven, men afhænger af, hvilket mål man har sat sig, og hvilke værdier man promoverer.

I slutkapitlet diagnosticerer Anders Dybdal Socialdemokratiet: Det har simpelthen ingen retning. Han taler om, at 90'ernes og 00'ernes „tredje vej“ var et vildspor (og så *kan* Giddens måske ikke bruges til noget), men så vidt jeg husker, gik det rimeligt godt i 1990'erne, understøttet af kapitlet om Lykketoft. Så måske er det i virkeligheden først under 00'ernes borgerlige værdikamp, som Socialdemokratiet aldrig fik formuleret et svar på, at det gik rigtigt galt? Jeg skal ikke forsøge mig yderligere med at sætte fingeren på Socialdemokratiets dårligdomme, for Dybdal gør det absolut udmærket. Han stiller flere spørgsmål, end han giver svar, men det er også pointen: Spørgsmålene skal besvares, for at man igen kan tale om en genkendelig socialdemokratisk politik. Det afsluttende kapitel er langt skarpere end hans øvrige, og det er ikke svært at se, at Dybdals kompetence ligger som rådgiver – nu mangler han vel bare, at nogen gider at lytte.

Iben Bjørnsson